

Kruh přátel českého jazyka v akademickém roce 2018/2019

The Circle of Friends of the Czech Language during the academic year 2018–2019

Robert ADAM, Ondřej KOUPIL, Petr NEJEDLÝ, Irena VAŇKOVÁ | Kruh přátel českého jazyka

Nový ročník zahájil 17. 10. 2018 **Jakub Sláma** (Praha) přednáškou *Sémantická dědičnost při sufixaci od polysémních slov aneb Výhledy české slovo tvorby*. S odkazem na příklad s adjektivem *korunový*, dědicím jinou část významového spektra základového slova *koruna* než např. adjektivum *korunní*, představil koncept sémantické dědičnosti (ukotvený v kontextu konstrukční gramatiky) a nastínil jeho užitečnost při popisu češtiny i v lexikografické praxi. Položil v této souvislosti řadu obecnějších otázek týkajících se české lexikologie a slovo tvorby a jejich teoretické reflexe.

24. 10. pokračoval **Josef Ernst** (Viedeň) ve svém cyklu přednášek o vídeňských armádních učitelích češtiny. Tentokrát se soustředil na pozoruhodnou osobu *Emanuela Salomona Friedberga-Mírohorského a jeho podíl na vytvoření novočeské vojenské terminologie*. Připomněl tohoto dnes už zapomenutého českého generála, literáta, překladatele z několika jazyků a výtvarníka, který žil v letech 1829–1908 a jehož nejvýznamnější příspěvky k českému intelektuálnímu životu 2. poloviny 19. století byly monografie *Válečnictví polní a vojenství z r. 1868* a podíl na tvorbě novočeské vojenské terminologie v Riegrově a posléze v Ottově encyklopedii.

31. 10. byl hostem KPČJ **Jiří Kraus** (Praha) s vystoupením věnovaným rétorice, zejména politickému diskurzu. Pod titulem *Psaný a mluvený projev ve veřejném prostoru* ukázal v historickém průřezu (od Homéra přes Masaryka až po dnešní politický marketing) zejména vztah psanosti a mluvenosti ve veřejných projevech a vliv digitální techniky na proměny tohoto vztahu: stírání hranic mezi projevem psaným a mluveným, formálním a neformálním, soukromým a veřejným, které souvisí se soustředěním na politickou schopnost (či schopnost jeho poradců) ovlivňovat auditorium jakýmkoli prostředky.

Ivana Procházková (Praha) představila 7. 11. v příspěvku *Řeč metafor o zákonu, právu, spravedlnosti a soudu v hebrejském textu Starého zákona* možnosti uplatnění metod kognitivní a kulturní lingvistiky – zejména teorie konceptuální metafory – při analýze, interpretaci, a konečně i překladač starozákonních textů. Metafory na téma dodržování a porušování zákona hrají klíčovou roli v preambulích ke sbírkám zákonů, v prorockých knihách aj. a jejich kognitivněsémantická analýza může přispět do lingvistické i teologické debaty nad exegeticky spornými místy, jak bylo ukázáno na několika českých překladech vybraných textů. V připomínce stého výročí založení Československa představil 14. 11. **Josef Tomeš** (Praha) politické názory a postoje spisovatele, publicisty a poslance Viktora Dyka (*Viktor Dyk v domácím odboji za první světové války a v zápase o samostatný československý stát*). Jejich nejpřekvapivější vyjádření nachází v Dykově poezii. Přednášející zdůraznil jednak Dykův nacionalismus, který před člověka stavěl náročné mravní úkoly, jednak jeho obavy z toho, jak bude převratovým nadšením opojený národ umět naložit s nabytou svobodou („nezapomeňte běsů v nás [...] boj teprve nám nastává“, *Píseň noci* 29. října).

21. 11. seznámil **Štefan Pilát** (Praha) auditorium s projektem *Gorazd – Digitální portál staroslověnštiny*, který uživatelům umožňuje online přístup k digitalizovaným staroslověnským lístkovým kartotékám a slovníkům vzniklým ve Slovanském ústavu AV ČR. Referent se věnoval jak samotné koncepci zvolené pro tvorbu tohoto uživatelského rozhraní, tak možnostem jeho využití. *Obrazu barev v českém korpusu* věnovala svou přednášku 28. 11. **Tatiana Timoshchenko** (Praha). S využitím teorie prototypů rekonstruovala na základě kolokací z Českého národního korpusu (SYN2015)

sémantická pole základních českých barevných pojmenování (*bílý, černý, červený, zelený, žlutý, modrý*) a vedle názorné demonstrace jejich struktury (opřené o příslušné prototypové nositele) ukázala i řadu drobnějších jevů vázaných na výskyt barevných pojmenování v korpusu, např. dosud nezaznamenaná frazeologická spojení, signalizující proměny českého obrazu světa (*červený koberec, červený seznam*). 5. 12. představili **Jiří Homoláč** a **Kamila Mrázková** (Praha) *diskurzní analýzu twitterových účtů českých novinářů*. Přednáška nesla v titulu citát „*S dovolením si na svém soukromém Twitteru budu dál psát, co chci*“; přednášející v ní nejprve výstižně představili, jak funguje a k čemu slouží mikrobloginovací služba Twitter, a obecně charakterizovali twitterovou komunikaci; poté se soustředili na twitterové profily vybraných českých novinářů a analyzovali zejména míšení jejich profesních a soukromých identit. **Ondřej Koupil** a **Kateřina Voleková** (Praha) prezentovali v Kruhu přátel 12. 12. dvě edice jazykověreflexivních textů. *Orthographia Bohemica* je rukopisně dochovaný traktát o českém pravopise z 15. století. Unikátním způsobem uvažuje o používání latinských liter pro zápis českých textů s modifikujícími nebo zdůrazňovacími znaménky (diakritikou). Kateřina Voleková připravila novou kritickou edici latinského textu, podrobně ho komentovala; paralelně s edicí je zveřejněn český a anglický překlad traktátu. *Náměštiská gramatika* (1533), o níž referoval její editor Ondřej Koupil, byla první mluvnicí češtiny a dávala celému „žánru“ gramatiky v našich kulturních dějinách základní tvar. Vyšla v souvislosti s překladem Nového zákona pořizovaným z vydání Erasma Rotterdamského. Jejimi autory byli Beneš Optát, Petr Gzel a Václav Philomathes. Edice přibližuje jejich dílo v dobovém kontextu. Již tradičně se v Kruhu v posledním adventním týdnu (19. 12.) hovořilo o *nových svazcích České knižnice*. Po úvodní rekapitulaci ročníku ústy **Martina Valáška** se slova ujal **Přemysl Rut**, autor komentáře k edici vybraných her V. K. Klicpery, aby pojednal o Klicperově autorském typu. Klicperovy jednoaktovky podle něho představují zpracovaný nápad, a poněvadž jejich vztah ke skutečnosti není přímý, nezastarávají. O edici básní a próz K. Havlíčka pak promluvil **Václav Vaněk**: ediční problémy spjaté s vydáváním Havlíčkových textů ukázal na příkladu Křtu svatého Vladimíra.

Jarní běh přednášek zahájila 6. 3. 2019 **Zdeňka Kohoutková** (Lublaň) s tématem *Pojmenování hmyzu v češtině*. Na vybraných příkladech ukázala historii těchto pojmenování a jejich původ, načrtla jejich typologii z hlediska slovtvorného i významového a konfrontovala je s názvy slovinskými. 13. 3. přišel do Kruhu **Jan Hon**, mediévista působící v Mnichově. S obrovským přehledem představil bilanci bádání o *starší české překladové epice*. Dvorské romány, hrđinské epy i tzv. knížky lidového čtení, které byly od 14. do 16. století překládány převážně z němčiny, představil ve světle dnešních překladatelských teorií, které vedou i k jejich literárněhistorickému přehodnocení. 20. 3. vystoupily v Kruhu **Alena Macurová** a **Radka Nováková** (Praha) s přednáškou nazvanou *Český znakový jazyk – ohrožený jazyk?* (mezi češtinou a ČZJ ji tlumočila **Nad'a Hynková Dingová**). První jmenovaná stručně připomněla situaci českých neslyšících a jejich jazyka v posledních desetiletích, druhá představila způsoby a oblasti vlivu jiných jazyků na ČZJ, a to jak vlivu češtiny, tak jiných znakových jazyků (britského a amerického a rovněž umělého mezinárodního znakového systému). Pocit ohrožení ČZJ plyne zejména z konfigurace následujících faktů: ČZJ má málo rodilých mluvčích, nemá písemnou podobu, kodifikační zdroje ani korpus, není vyučován ve školách, znaky z cizích znakových systémů se objevují i v prestižních komunikátech a domácím znakům konkurují nejen v terminologii, nýbrž i v nespécializované slovní zásobě (např. POTVRDIT, VYBRAT či DOUFAT). V přednášce „*Ma-ma-maminko-podívejte se, co mám!*“ **Zobrazení řeči a mysli postav v české próze kolem poloviny 19. století** seznámila **Alice Jedličková** (Praha) o týden později publikum s některými dosavadními výsledky aktuálního diachronního výzkumu poetiky české prózy 19. století. Výzkum sleduje např. to, jak je vyjadřována komunikace

rozrušeného člověka, jak komunikují dětské postavy, zda se řeči vyjadřují jen ideje a obsahy, nebo též situační ukotvenost konkrétní lidské bytosti a mnoho jiného. 3. 4. pak KPČJ přivítal **Terezu Klabíkovou Rábovou** (Praha), jejíž vystoupení neslo název „*Když blbě zadáš PUK, tak seš jantár*“ aneb *Ke specifickým vyjadřování v marketingové komunikaci*. Přednášející nejprve přiblížila specifika marketingové komunikační sféry a poté dokládala četnými ukázkami autentických textů některá z nich – nadšenou dikcí, kolokvializací, neologizací, makarónštinu aj. – a zamýšlela se i nad vlivem této komunikace na příjemce a na normy veřejné komunikace vůbec. 10. 4. zavítal do Kruhu **Neil Bermele** (Sheffield) s netradičním tématem *Jazykový management a jazyková ideologie na českých hradech a zámcích*. Promluvil o výzkumu mapujícím způsoby, jakými se na třech českých hradech a zámcích (Hrubém Rohozci, Grabštejně a Sychrově) komunikuje se zahraničními turisty (jaké informace jsou poskytovány v kterých jazycích a jakou formou, ale i jak na to turisté reagují). Na základě šestnácti rozhovorů se zaměstnanci památkových objektů se výzkum pokusil odhalit uplatňované jazykové strategie a interpretovat skryté i zjevné jazykové ideologie, z nichž tyto strategie pramení. **Róbert Bohát** (Praha) vystoupil 17. 4. na téma *Metafory učení v Komenského spisku Fortius redivivus (Fortius oživlý nebo jak zahnatí lenost ze škol)*. Nadčasovost Komenského vzdělávacích metod demonstroval (i) na tom, jaké metafory učení jsou v jeho díle cíleně akcentovány: vedle metafor brány či dveří jde o metafory zemědělské, lékařské, cestovatelské aj. Příspěvek, dokumentující a analyzující Komenského metafory učení v díle Fortius redivivus, se snažil upozornit na to, jak významně se metafory promítají do celého pedagogického procesu a jak je cenné věnovat se jim nejen z důvodů filologických, ale i pedagogických. **Markéta Holanová** (Praha) položila 24. 4. otázku, *proč se u nás nepiší detektivky*. Opakovala tak název článku Františka Langra z roku 1926. Představila román Čestmíra Jeřábka Lidumil na kříži a zvláštní pozornost věnovala Emilu Vachkovi – podle všeho autoru první oceňované české detektivky. 15. 5. ukázal **Michal Vokurka** (Praha), co vnímal *barokní člověk v zámecké zahradě*. V přednášce s podtitulem *Zahrady v textech bohemikální provenience* porovnával – především na příkladu zámecké zahrady v Ostrově nad Ohří – principy, často velmi důmyslné, na nichž byly zahrady budovány, s dojmem, jaký vyvolávaly v tehdejších návštěvnicích; z dobových reakcí je zřejmé, že současníci oceňovali spíše jednotlivé prvky („nádherná fontána“) než celkovou koncepci (architektonické uspořádání, symetričnost...), která přesahovala možnosti návštěvníkova dílčího pohledu *hic et nunc*, aniž by tím však výsledný dojem ze zahrady byl o to menší. Konečně 22. 5. představil **Petr Plecháč** (Praha) v přednášce *Versologie a určování autorství* možnosti, jaké pro stylometrii a především pro atribuci autorství přináší korpus českého verše vybudovaný v Ústavu pro českou literaturu AV ČR. Přednášející zdůraznil výhody, které v porovnání s výlučně lingvistickými kritérii přináší kritéria versologická (především menší závislost na tématu či obsahu textu); na konkrétním případě (otázka autorství jednotlivých scén Shakespearova/Fletcherova Jindřicha VIII.) pak doložil, že nejlepších výsledků lze dosáhnout tehdy, když obě skupiny kritérií zkombinujeme.

Kruh přátel českého jazyka
Filozofická fakulta UK
náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1
robert.adam@ff.cuni.cz